

A LENGYEL—MAGYAR, SZLÁV—MAGYAR VISZONY NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL A XIX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN*

Írta: SZIKLAY LÁSZLÓ

Kovács Endre előttünk fekvő könyvének a címe önmagában véve is elárulja, hogy mind a két nemzetet érdeklő, fontos kérdésekről van benne szó. Az eddig is köztudomású volt, hogy a kelet-európai népek nemzeti öntudatosodásának döntő fontosságú időszakában, a XIX. század első felében a lengyel és a magyar nemzet vezetői között erős kapcsolat, bizonyos szempontból szövetség jött létre, s ennek éppen a haladó erők harcai szempontjából a későbbiek folyamán is, mindmáig érezhető hatása lett. Kovács Endre ezzel a könyvével azt akarta elvégezni, amit Előszavában az eddigi tanulmányokból erősen hiányol: be akarta mutatni a magyar—lengyel-rokonszenvnek, sőt együttműködésnek a reformkor egészén áthúzódó történeti folyamatosságát. Ezt viszont nem végezhetette el a kronológia szigorú betartása nélkül; három első fejezete ragaszkodik is az események pontos menetéhez. A történetírónak igen nagy előnye ez; az időben lezajlott fejlődés képe teljes hűségében ott áll az olvasó előtt.

Az időrendnek az eddigi tanulmányokhoz képest szigorú betartása határozza meg egyes fejezeteinek címét is. Az első, a legnagyobb (7—200!) az 1830. évi novemberi felkelés magyarországi hatásáról szól. A lengyel és a magyar viszonyok előzményrajza után röviden bemutatja ennek a lengyel szabadságküzdelmek történetében kiemelkedő eseménynek a jellegét (lefolyásának és nemzetközi visszhangjának tömör történetét), rámutat a bécsi udvar magatartására a novemberi felkeléssel kapcsolatban, elemzi a lengyelbarátság magyarországi társadalmi gyökereit, s belőlük kiindulva sorolja fel a magyar mozgalmakat a lengyelek mellett, a vármegyék lengyelbarát feliratait, majd az 1831-i felsőmagyarországi kolerafelkelés és a lengyel ügy összefüggéseinek, a lengyel diplomácia magyarországi kapcsolatainak, a Magyarországra menekült lengyelek sorsának, az 1832—36-i országgyűlés lengyel vonatkozású anyagának s az országgyűlési ifjúság e tárgyban elfoglalt álláspontjának taglalásával igyekszik a képet teljessé, sokszorosán árnyalttá tenni. E fejezet elolvasása után meg is van az az érzésünk, hogy mindaz, ami Kovács Endrének ebben a kérdésben lényeges mondanivalója, itt megtalálható; a továbbiak tulajdonképpen a problémának csak elmélyítésére, a kép kiegészítésére szolgálnak. Annál kellemesebb a meglepetésünk a következő fejezetben, ahol „A lengyel forra-

* (Kovács Endre: A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon. Bp., 1959., Akadémiai Kiadó. 429 l. c. művel kapcsolatban.)

dalmi mozgalmak magyarországi kapcsolatai“ címmel a galíciai összeesküvőknek, valamint a párizsi lengyel emigráció konzervatív vezérének, Czartoryski Ádámnak a magyar kérdésben vallott nézeteiről és igen gazdag, sokfelé ágazó diplomáciai tevékenységéről olvasunk. Amíg ugyanis az első fejezet csaknem kizárólag magának a magyar nemzetnek a lengyel-képéről ad számot a XIX. század első felében, itt, a diplomáciai tárgyalások, a titkos jelentések és más hasonló természetű iratok tömkelegében Kovácsnak, a tényekhez lelkiismeretesen ragaszkodó történésznek és a pontos filológusnak a kezétől biztosan vezetettve jövünk rá, hogy a kérdés nem is olyan egyszerű. Szoros összefüggésben van a magyarországi főleg szláv (szlovák, szerb, horvát) és nem szláv (román) nemzetiségeknek és a magyarságnak a viszonyával, e viszony bel- és külpolitikai vonatkozásaival; ezért van szerepe a kialakult vagy még kialakuló félben lévő egyes magyarországi nemzetek sorsának továbbfejlődése szempontjából is. Hiszen például akkor, amikor Adolf Dawidot, a galíciai forradalmárok ügynökét 1834-ben elvezeti Erdélybe, akarva-akaratlan ki kell térnie a magyar—román viszonyra is, s beszélnie kell arról, hogy az is milyen nagy befolyással volt a lengyel—magyar kérdés alakulására; Czartoryski diplomáciájának részletes elemzése pedig a magyarországi nemzetiségi kérdés sok egyéb részletét is felvillantja. Mindez pozitív módon járul hozzá, hogy a harmadik, az 1846-i galíciai felkelés magyarországi hatását bemutató fejezetben a magyarországi kapcsolatok, illetőleg a politikai hatások taglalása közben teljes szélességében, sokfelé ágazottságában sikerül bemutatnia a kérdést.

Kovács művének negyedik, utolsó fejezete „Irodalmi életünk és a lengyelek“ címen nem viszi tovább a kronológiát, hanem az egész megtárgyalt korszak irodalmi elemzését adja. Bemutatja a lengyel költészet egykorú magyar visszhangját, majd felsorolni igyekszik azokat a magyar műveket, amelyek lengyel témájúak. Nyilvánvaló, hogy a történésznek ezzel a fejezettel nem volt más célja, mint hogy alátámassza, kézzelfoghatóbbá tegye egész könyvének mondanivalóját. Az irodalom ebből a szempontból mindössze pusztán illusztrációs anyag, s ezért e könyvben nincs is olyan nagy szerepe, mint amelyet egyébként joggal elvárhatnánk tőle. Költőinknek, esszéistáinknak, irodalomtörténészeinknek és a lengyel kultúrának a viszonyát Kovács sokkal vázlatosabban dolgozta fel, mint a társadalmi, a politikai, a gazdaság- vagy éppen hadtörténet kérdéseit. Alább még vitába fogunk szállni vele e tekintetben is; most itt csak könyve sokoldalúságát emeljük ki, azt, hogy valóban minden szempontból igyekezett a problémát megvilágítani.

Ha ehhez hozzávesszük, hogy Kovács művében nemcsak a téma módszeresebb, teljesebb, történetibb szemléletű feldolgozása az új és elismerésre méltó az eddigi hasonló tárgyú művekhez képest, hanem bőven van benne a szakirodalomban eddig egyáltalában nem vagy csak kevésbé taglalt ismeretanyag is, akkor tudunk rámutatni mind a lengyel, mind pedig a magyar történettudományt gyarapító nagy jelentőségére. A szerző szorgos levéltári kutatásokra építi fel művét; gazdag ismeretanyagát a budapesti Országos Levéltárban megtalálható eredeti iratokból, valamint a bécsi Haus-, Hof- és Staatsarchivban készített s nálunk őrzött filmekből merítette. Ezenkívül eredeti kutatásokat végzett a krakkói Állami Levéltár Czartoryski-gyűjteményében, a „Teki Barwińskiego“-nak a galíciai felkelésre vonatkozó anyagában és a borszlói Ossolineumban. Olyan könyvvel van dolgunk, amely szinte minden oldalán tud a szakembereknek is újat mondani.

Mintha a közölt új ismereteknek ez a gazdagsága okozná viszont Kovács könyvének egyetlen hibáját is. Túlságosan hozzátapad anyagához, azt itt-ott meglehetősen nyersen találja, s annyira ragaszkodik egyébként helyesen elgondolt módszeréhez, a kronológiához, hogy van eset, amikor nem keresi meg az időben egymástól elválasztott események belső összefüggéseit, nem néz mögéjük, a felszínen marad.

A hatalmas anyag és a megadott terjedelem nyilvánvaló ellentmondásával vívott harc tehát nem végződött minden esetben teljes győzelemmel. Kovács Endrét itt utólérte azoknak a sorsa, akiknek az adatfeltárás és a szintézis munkáját egyszerre kell elvégezniök; vannak művének részletei (különösen a Czartoryski gyűjteménynek egyébként igen érdekes anyaga), amelyek még további kutató-, illetőleg értékelő munkára várnak. Ennek alapján mindazzal, amit a továbbiakban elmondani szándékozunk, a Kelet- és Keletközép-Európa kutatás további lehetséges irányainak egyikére-másikára szeretnénk rámutatni. Nem Kovács kétségtelenül jelentős eredményeit akarjuk kisebbíteni, hanem a lengyel—magyar s általában a szláv—magyar viszony kutatóinak a figyelmét szeretnők felhívni néhány szerintünk teljes mértékben még meg nem oldott problémára.

Kovács nemcsak az erre a célra szánt alfejezetben fejt ki meggyőző módon, hogy magyar részről a lengyel rokonszenvek szilárd társadalmi bázisa van; a tények mintegy kényszerítő erejükkel vezetik el tollát a két nemzet egykorú gazdasági-társadalmi fejlődésének bemutatásához. Igaz, hogy az egykorú Lengyelország háromfelé osztottságával politikailag még nehezebb sorsban élt, mint a kor Magyarországáé, mindazonáltal a félgymarmati függésnek nálunk is megvolt az a következménye, hogy az új, a kapitalista termelési forma és társadalmi rend az ipar és a kereskedelem lassúbb fejlődése következtében a nyugatabbra eső országokhoz képest később fejlődött ki. Erős nemzeti nyelvű polgárság híján az idegen uralommal (Szent Pétervár, Bécs) és az arisztokráciával szemben a középnemesség (Lengyelországban elég nagy számban a kismemesség is) harcol a Nyugat-Európa történetéből és irodalmából ismert forradalmi elvekkel és jelszavakkal a fennálló gymarmati és a vele összefüggő feudális társadalmi rendszer ellen. Lengyelországban a középnemesség két felkelést is szervez a Kovács könyvében tárgyalt időszakban: 1830-ban a varsói, 1846-ban a krakkói; nálunk pedig ebben az időben kemény küzdelmet folytat az ország függetlenségéért, a nemzeti nyelv érvényre jutásáért a feudalizmust jelképező latinnal, a Bécs kezében a gymarmatosítás eszközeül szolgáló némettel szemben és a társadalmi fejlődés számos más, tőlünk nyugatra már régen kivívott újításáért. A magyar nemesség is tudatában volt annak, hogy szerepe a lengyelhez hasonló, politikai harcaiban fel is használta ezt, nemcsak úgy, hogy levonta a lengyel eseményekből a tanulságot, hanem úgy is, hogy rokonszenvét nyilvánította a varsói, a krakkói felkelést követő szomorú események idején, a menekülőknak segítséget, menedéket nyújtott, szívósan és nagy ügyességgel rejtegette azokat, akiket a hatóságok politikai okokból üldözöbe vettek és í. t.

Mindamellettt Kovács Endre a két középnemesség hasonló helyzetének, fejlődésük sok párhuzamának és jelentőségüknek a hangsúlyozása mellett nem hallgatja el a negatívumokat sem. Mindenekelőtt azt, hogy a középnemességnek itt is, ott is megvoltak a hagyományaiból adódó s a kor polgári törekvéseinek igen sokban ellentmondó korlátai. Ugyanakkor, amikor a francia forra-

dalomtól vette át nemzeti szabadságküzdelmének a jelszavait, mégsem tudott saját népére támaszkodni, vagy éppen vele együtt harcolni, mert a földesura volt, s úr és jobbágy feudális viszonyának a teljes felszámolására hosszú ideig még csak nem is gondolt. Ez az ellentmondás a lengyeleknél két esetben is tragikus következményekkel járt: 1830-ban is, 1846-ban is az elnyomó cári, illetőleg Habsburg-hatalomnak saját parasztjaik segítségével sikerült levernie a nemesek fölkelését. S ahogy nagyon kevés volt azoknak az egykorú lengyel középnemeseeknek a száma, akik le tudták vonni Pétervár és Bécs „ördögi koncepció“-jából (295. p.) a korszerű tanulságot, úgy áll elő a szabadságküzdelenek és földesúr—paraszt osztályharcának szomorú ellentmondásossága Magyarországon is. Az 1831-i felsőmagyarországi koleralázadás parasztjai az elvakult pópák propagandája nyomán éppúgy a „jó cár“ felszabadító segítségével bíztak a földesuraikkal vívott harcban, mint ahogy 1846-ban Bécsnek sikerült a nyomoruk ellen lázadó lengyel parasztokat a maga-céljaira felhasználnia a krakkói felkeléssel szemben. Évszázados úri elnyomásnak lett így tragikus következménye; a művelődés legkisebb lehetőségétől is megfosztott paraszt nem látja meg a gyarmattartó idegen hatalomban nyomorúságos helyzetének alapokát, maga segíti elő a feudális elnyomás ideiglenes megmerevődését; annyira gyűlöli közvetlen elnyomóját, földesurát, hogy annak akcióival kapcsolatban a maga helyzetének megjavulását elképzelni sem tudja.

A lengyel s a magyar helyzetnek ezt a fonák ellentmondásosságát Kovács sok adattal szemlélteti. Ezek viszont azt is elárulják, hogy a kérdés még annál is bonyolultabb, mint ahogy itt felvázoltuk. Nemcsak olyasmire gondolunk a bonyolultság hangsúlyozásával, hogy pl. a köznemesség forradalmi céljai elérésére sokszor feudális előjogait használja fel a polgári büntetési módszerekkel eljáró osztrák kormányzattal szemben: a nemzeti szabadságért küzdő Perczel Mórt végeredményképpen a feudális rendszer eszközeivel dolgozó megye menti meg a polgári büntetés módszereivel dolgozó osztrák kormányzattól (74—75.), de ugyanígy a feudális kor előjogaival sikerült megmenteni nem egy lengyel menekült életét: „... a nemesi lak sérthetetlensége határt vont a betolakodók elé; így történhetett meg, hogy az országban százszámra jártak a lengyel forradalom részesei, s a bűnügyi hatóságok nem tudták elfogni őket...“ (332.)

A bonyodalmat mind a lengyel, mind pedig a magyar fejlődés ellentmondásosságában főleg az okozza, hogy a földesúr szerepét játszó közép-nemesség s az ellene felkelő parasztság között nyelvi-nemzeti különbség is lehet. A Varsói Nagyhercegség parasztjai nagy többségükben ukránok, Zemplén megye 1831-ben fellázadt jobbágy lakossága pedig szlovák és ukrán a nagyrészt magyar földesurakkal szemben. A parasztság ekkor még nem áll a fejlődésnek azon a fokán, hogy eljusson ennek a különbségnek az elvszerű hangsúlyozásáig, de hogy Pétervár, illetőleg Bécs az adott helyzetben a nyelvi-népi ellentétet is ki tudja használni, az kétségtelen.

A társadalmi s a nemzeti ellentétnek hasonló összefonódására, egymást kiegészítő szerepére bukkanunk akkor is, ha a nem egynemzetiségű területeken a közép-nemesség s a polgári (nagyrészt kispolgári vagy népi származású) értelmiség viszonyát vizsgáljuk meg. Sajnos, erre a kérdésre Kovács nem tér ki azzal az alapossgal, amellyel nemesek és parasztok viszonyát vizsgálja. Említi ugyan, hogy Krakóban és környékén a földesurai ellen fellázadt nép jobban bízott abban a hivatalnok seregben, amely a rendszert kiszolgálta, mint

azokban, akik ellene támadtak (293.), a zempléni szláv s az erdélyi román parasztokban a pópák keltették a szinte babonás tévhitet a „jó cárról“, aki majd eljön felszabadítani őket (103., 219.), — de a polgári értelmiség szerepére és magatartására alaposabban sem lengyel, sem magyar viszonylatban nem tér ki, nyilvánvalóan azért, mert forrásanyagában erre nem talált elég adatot, illetőleg, mert nem tette mérlegre, hogy nem egy probléma lényegéhez éppen az ilyen irányú vizsgálódás segítségével juthat el. Sajnos, lengyel viszonylatban nem ismerjük a középnemesség s a polgári (hivatalnok és egyházi) értelmiség viszonyának a nemzetiségi vonatkozásait, s ezért itt csak óvatosan vetjük fel a kérdést: vizsgálata, behatóbb tárgyalása nem oldott volna-e meg olyan problémákat, amelyekre Kovács talán éppen ezért nem tudott alapos választ adni? Magyarországon a nemzeti kérdésnek éppen ez a viszony az egyik sarkköve. Ott, ahol a lakosság vegyes nemzetiségű volt, vagy éppen a nem magyarok voltak többségben, a harmincas évektől kezdve egyre jobban erősödő nyelvi-nemzeti harcokban a magyar nyelv jogaiért legtöbbször a középnemesség tagjai, a nem magyar (szláv: szlovák, délszláv — és román) nyelv jogaiért pedig a kispolgári értelmiségiek (elsősorban papok, tanítók) harcoltak. A korszerű alapelvek tekintetében csaknem mindig teljes közöttük az egyetértés; ezt talán elég azzal illusztrálnunk, hogy Kossuth meleg kézfogással üdvözölte Štúrt, amikor az 1847 őszén a magyar országgyűlésben elmondotta emlékezetes beszédét a jobbágyfelszabadítás érdekében [1]. Samo Chalupka, a Štúr iskola tagja, evangélikus teológus korában az 1830-i varsói felkelésnek legalább annyira híve, mint magyar köznemes kortársai: hiszen kiszökik Lengyelországba, csak hogy részt vehessen benne [2]; Ján Francisci, az 1861-i szlovák Memorandum egyik megfogalmazója pedig a negyvenes években a pesti radikálisokhoz hasonló liberális, demokrata nézeteket vall, Lammenais-t utánozva óhajtja a szlovákokat felkelésre indítani elnyomóik ellen (330.). Mi az oka, hogy Štúr néhány hónappal az emlékezetes kézfogás után Bécs oldalán fordul fegyverrel a kezében a magyar szabadságharc ellen, hogy Samo Chalupkának a kor szabadságvágyait hangoztató, népies indulója a király (a Habsburg király) táborába toborozza a szlovákságot [3], s hogy Francisci is ennek a seregnek a katonája lett? Mutatis mutandis ugyanaz, amit a középnemesség s a parasztság ellentéteinek az elemzésénél is tapasztalhattunk: Bécs ebben az esetben is jól fel tudta a maga céljaira használni a két egymással szemben álló társadalmi osztály között fennálló ellentétet. Ez itt nem annyira az elnyomott jobbágy s a földesúr kölcsönös bizalmatlanságában, sőt, gyűlöletében nyilvánult meg, sokkal inkább abban, amit Kovács csak általánosságban a magyarságra s a nemzetiségekre vonatkoztatva állapít meg: a szlovák, délszláv, román polgári értelmiség is elérte a nemzeti öntudatosodás folyamatában azt a fokot, hogy — a magyar középnemességhez hasonlóan — nyelve jogait, irodalmi rangját követelte, de „a magyar politikai élet vezetői nem jutottak el annak felismeréséig, hogy ...“ ez „... éppen olyan törvényszerű és jogos jelenség, mint a magyar nemzeti mozgalom ...“ (286—287.).

A magyar s a szlovák, délszláv, román nemzeti ellentétnek tehát kezdettől fogva megvolt a komoly társadalmi gyökere, s ha erről nem szólunk kellő alaposítással, nem tudunk rávilágítani e nemzeti ellentét egyéb, külpolitikai — az adott esetben lengyel — vonatkozásaira sem. Helytelen volna ugyanis a magyar földesurak s a nemzetiségi értelmiségiek viszonyát mindig s minden esetben az egymással szemben álló haladóbb s a kevésbé

haladó fél küzdelmévé vulgarizálnunk. Arról már szólottunk, hogy minden liberális-demokrata, sőt itt-ott radikális forradalmi célkitűzése mellett is a középnemességre milyen feudális korlátok voltak jellemzők. A nem magyar nemzetiségek írói ugyan legtöbbször nem is társadalmi előítéletei vagy éppen rossz parasztpolitikája miatt emelik fel a szavukat a magyar politikai élet vezetősege ellen, hanem azért, mert a magyarosításért harcol. Nagyonis finom műszerre volna szükségünk ahhoz, hogy megállapítsuk: meddig, mely pontig haladó ez a magyarosító törekvés, s mikor lesz reakcióssá, vagy legalábbis kárt okozóvá. Amíg a megmerevedett latin s a gyarmatosító német ellen használják fel, addig kétségtelenül a haladás fegyvere, de amint a szlovákok, a délszlávok, a románok s más népek elemi léteérdekeit sérti, nincs mentsége. Ma már történetetlen volna erkölcsi ítéletet gyakorolni azok fölött, akik a maguk idejében akár magyar, akár nemzetiségi részről nem vették észre a magyarosító törekvéseknek ezt a ma már jól látható kettős tendenciáját. Azt azonban hangsúlyoznunk kell, hogy amikor egy-egy nemzetiségi író vagy politikus (a magánéletben rendszerint pap vagy egyházi alkalmazásban levő tanító) felszólalt a magyarosítás ellen, azt is elítélte benne, ami pedig a feudális rendszer s intézményei ellen irányult. Hányszor próbáltak ellene a nemzetiségiek is úgy védekezni, hogy inkább az elavult latin mellett foglaltak állást! S ha a magyar nemzeti mozgalom élén álló középnemességben a feudális korlátok okozták az ellentmondásokat, a szlovákok, szerbek, románok értelmiségét egyházi hagyományai kötötték sokszor túlzott mértékben is a múlthoz. A nép érdekeinek képviselője, a kor demokratikus törekvései e magyarországi nem magyar értelmiségnél legtöbbször egészen merev egyházas konzervativizmussal párosultak. Legutóbb a szláv kölcsönösesség eszme megalkotójának, Kollár Jánosnak a Pesten töltött kerekén harminc évével kapcsolatban igyekeztünk bemutatni [4] haladásnak és reakciónak ezt a bonyolult és minden egyes írónál külön-külön, alaposan megvizsgálandó ellentmondásosságát: a szlovák irodalmi nyelv megeremtését, a Stúr iskola működését előkészítő szlovák népköltési gyűjtemény, a Národnie Spievanky megalkotója nem egy olyan konzervatív nézetet vallott, amelyek inkább terelték a kor arisztokráciájának, mint a radikális, forradalmi magyar politikusoknak a táborába. Kollár János Majláth Jánossal, a bécsbarát, aulikus főúrral tartott fenn kapcsolatot a magyar politikusok közül, aki viszont nemzeti szempontból sem volt olyan türelmetlen, mint azok, akiket ellenfeleinek vallott. Kollárnak is, barátjának is, Pavel Jozef Šafáriknak is kedvelt kifejezése a „magyarománia“ szó. Elsősorban nem a magyar nemzethez való tartozást, hanem a liberális-demokratikus tendenciákat s ezen belül a magyarosítás szándékát értették alatta. Šafárik szemében báró Forray, Csanád megye főispánja nem magyaromán; magyar ugyan, de konzervatív magyar, -aki még a nemrég' megalakult Magyar Tudományos Akadémia jövőjére is fanyar, gúnyos bizalmatlansággal tekint.

Mindennek a részletesebb kifejtésére akkor lesz szükség, ha majd Kovács Endre vagy az ő útmutatása nyomán valaki más a Czartoryski levéltárnak ebben a könyvben bemutatott magyarországi vonatkozásait fogja alaposabban értékelni. A lengyel emigráció konzervatív szárnyának vezére diplomáciai úton akarta Európa-szerte diadalra vinni nemzete ügyét. Éppen ezért a magyar—lengyel viszony szempontjából fontos az az anyag, amely délkelet-európai képviselőinek jelentéséből tárul elénk.

Czartoryski Belgrádban, a még akkor is török fennhatóság alatt álló szerb fejedelemség székhelyén helyezte el azt az ügynökét, akinek őt Magyarország is képviselnie kellett. Kovács be is mutatja *Fr. Zach*-ot, ezt a cseh származású politikust, aki az 1831-i varsói felkelés kitörésekor a brünni városi tanácsnál dolgozott (269. l.); mindazt elmondja, amit a feldolgozott iratanyag alapján megtudott róla. De ennél nem megy tovább. Pedig az az érzésünk, hogy Zach személyi körülményeinek: társadalmi helyzetének, világszemléletének, hazai (csehországi) politikai állásfoglalásának, baráti körének beható elemzése elősegíthetné a tisztánlátást abban, *hogy tölta mellékvágányra Czartoryskinak éppen ez a fontos megbízottja a magyar—lengyel kapcsolatok ügyét.* Jól ki tudja használni a párizsi Hotel Lambert vezéralakjának tájékoztatlan-ságát a magyar viszonyokban. Azt elfogadhatónak véljük Kovács könyvének „Czartoryski Ádám kelet-európai politikája és Magyarország” című alfejezetéből, hogy „Czartoryski, ez a nagy politikai tapasztalatokkal rendelkező, tiszta és mély szellem” (247. l.) az egymással szemben álló magyar és nemzetiségi (nem magyar, főleg szláv) politikusok *kibékítésével* akarta elérni a lengyel ügy népszerűsítését, illetőleg megerősítését Magyarország területén. Ennek elérése céljából viszont nyilvánvalóan arra lett volna szükség, hogy megbízottja mind a magyar, mind pedig a nem magyar vezető politikusokkal legalábbis egyenlő arányban lépjen érintkezésbe. Nincs jogunk kétségbe vonni, hogy a hercegnek ez is volt az eredeti elgondolása, hiszen akcióinak lényege mindenütt — Magyarországon kívül is — a cári diplomácia ellen irányult, erre pedig éppen a magyar liberálisoknál találta volna meg a legszilárdabb alapot. Mi az oka hát annak, hogy Zach, a belgrádi megbízott mindössze Majláth János [5] és Széchenyi István véleményét közli vele a vezető magyar politikusok közül? Hiába említi Kovács minden egyes jelentésével, minden egyes ügynökének magyarországi útjával kapcsolatban, hogy „a magyar—szlovák viszony megjavításának célja vezette...”; az iratanyag tanúsága szerint a liberális magyar politika vezetőivel fel sem vette a kapcsolatot. Az olvasó az első pillanatban talán arra is hajlamos lehet, hogy ezt a Czartoryski képviselte irányzat konzervativizmusával magyarázza. De vessük el rögtön ezt a feltevést, hiszen Zach Czartoryski megbízásából a szerb politikai életben a cári diplomáciával s az abszolutisztikus módszerekkel dolgozó Obrenovics Milánnal szemben az alkotmányvédő Karagyorgyevics Sándor szerb fejedelemmé választását pártfogolta, mégpedig sikerrel! (257. l.) Pesten a szlovák Vrchovský ügyvéddel s a cseh létére is az új szlovák irodalmi nyelvet pártoló Kadavý tanítóval tárgyalt, ugyanakkor Kollárról, mint „nehéz emberről” emlékezik meg. (266. l.) Abból, hogy Zach képviselői Stúrt tartották a legfontosabb szlovák személyiségnek, nyilvánvaló, hogy nem a konzervatív irányt kellett előnyben részesíteniök. Hiszen még Jan Šafárik, a híres történésznek fizikus és orvos unokaöccse sem Kollárt kereste fel — akivel pedig levelezésük tanúsága szerint nagyon jó viszonyban volt —, hanem Stúrt, amikor Zach megbízásából azért indult el Belgrádból Magyarországra, hogy a szlovákokkal tárgyaljon.

Czartoryski belgrádi képviselője, a cseh Zach nézetünk szerint nem azért került el a kor haladó politikusait, mintha erre megbízójától kapott volna biztatást, vagy éppen utasítást, hanem azért, mert a közép-európai szláv népek megszervezése, politikai támogatása volt az elsőrendű célja, a Czartoryski féle diplomácia tekintélyét elsősorban, sőt sejtésünk szerint kizárólag erre akarta

felhasználni. Kovács is, de az általa közölt jelentésszövegek önmagukban is világosan látó, értelmes emberként mutatják be. Nem tudott volna arról, hogy Štúrnak és körének már voltak bizonyos kapcsolatai Bécsben akkor, amikor Jan Šafárikot elküldte hozzá? Vajon ha az akkori Magyarország területén *csak* az orosz (cári) hatás kiküszöbölése s a lengyelek pozíciójának a megerősítése lett volna az elsődleges, a kizárólagos célja, akkor éppen azokkal tárgyalt volna, akik nemzeti aspirációik elérésére irányuló törekvéseik közben már ekkor rokonszenvvvel fordultak Pétervár felé? Amikor Zach jelentéseiben a magyarokról ír, az megfogalmazásával, egyes kifejezéseivel is nagyon hasonlít a kornak főleg szlovák szerzőktől származó, a magyarosítás ellen küzdő röpirataihoz.

Ebben az aspektusban nem csodának, hanem a történeti fejlődés egyenes következményének tartjuk, hogy 48—49 döntő időszakában Zach a Bécs oldalán küzdő szlovák felkelők s nem a magyar szabadságharc soraiban fogott fegyvert. (287. l.) Amikor úgy látta, hogy a Czartoryski féle diplomácia keretében sajátos szláv céljait már nem tudja elérni, odaállt ő is néhány évvel azelőtt még ellenfele, Bécs mellé. Ez nem történt véletlenül, valami hirtelen közbejött esetlegesség folyamányaképpen. Akkor nem lett volna lehetséges, hogy mindjárt a felkelés elején annak az egyik legfontosabb irányítója lett [6], s a harcok közben többször is ő biztosította a szlovák felkelők s a császári csapatok szoros együttműködését [7].

Amit Zach-hal, Czartoryskinak ezzel az érdekes és fontos belgrádi képviselőjével kapcsolatban elmondottunk, ma még csak — hangsúlyozzuk: nagyon valószínűnek látszó — feltevés, amelyet a Kovács Endre könyvében közölt értékes, de véleményünk szerint éppen a kor magyar—lengyel—szláv problematikája szempontjából nyersen hagyott, fel nem dolgozott anyag ismeretében mertünk előadni. Zach személyének, kapcsolatainak az alaposabb vizsgálata tudja majd a részletek szempontjából is a teljes igazságot felderíteni.

Annyi azonban már most is bizonyosnak látszik, hogy a XIX. század szláv kölcsönösségi mozgalmainak érdekes lengyel érdekeltségű epizódja ez, amely akkor kap sajátos színt, ha az ausztrószlávizmussal vagy a cári udvar felé orientálódó pánszlávizmussal hasonlítjuk össze. Tudjuk, hogy később, a hatvanas években a szlovák Ján Palárik sürgeti majd *lengyel* vezetéssel a szlávok összefogását [8]. A mai szlovák tudomány úgy tekint Palárikra, mint korának haladó, bizonyos tekintetben forradalmi írójára, aki sürgette a megegyezést a demokratikus szellemű magyar politikával és irodalommal is [9] és a konzervatív szlovák politikusoknak bátran a szemére merte vetni, hogy a döntő időkben miért szolgálták ki minden kritika nélkül a Habsburgok „Gesamtmtonarchie“-ra irányuló politikáját [10]. A további kutatás feladata megállapítani: van-e összefüggés Zach polonofil szlavizmusa és a másfél évtized múlva fellépett szlovák irányzat között? Erre a kérdésre Kovács Endre nyilván nem volt köteles s nem is akart felelni, viszont sok ma még teljesen tisztázatlan probléma megoldását segítené elő, ha egyszer valaki valamennyi érdekelt nemzet egykorú fejlődésében egyaránt tájékozottan felvetné, s meg is válaszolná.

Az egykorú demokratikus érzelmű lengyel és magyar politikai körök célkitűzéseit az hangolta a legjobban egybe, hogy mindnyájan a cári udvar és Bécs hódító politikája ellen folytattak védekező politikát. Kovács többször is hangoztatja, hogy a magyar középnemesség minden magyarországi szláv

nemzeti törekvésben azonnal az „orosz veszély“-t látta meg. Úgy érezzük, itt (pl. 62—63.) élesebben kellett volna rámutatni, hogy ebben a korban még különbséget kell tennünk a magyar nemesség szubjektív érzése és a tényleges, objektív helyzet között. A magyarországi szláv kölcsönösségi törekvések központi alakja, Kollár és az oroszok között oly csekély a kapcsolat, hogy az akkor még semmiféle tényleges „veszélyt“ nem jelenthetett [11]. A szlovák kulturális és politikai élet vezetői csak később, a század második felében fordulnak egyenesen a cári udvarhoz segítségért a magyar uralkodó osztályok elnemzetlenítő politikájával szemben. A magyar nemesség „orosz veszély“-érzése ennek ellenére megvolt, s lényeges tényezője volt annak a rokonszenvenek, amely a lengyelek szabadságharcát kísérte. Varsó, Krakkó hősei, de az emigráció tagjai is hasonló szimpátiával kísérték viszont a magyar politikai élet haladó tényezőjének Béccsel vívott harcát. Egymás küzdelmének ez a kölcsönös támogatása viszont mégsem akadályozhatta meg, hogy bizonyos részletkérdésekben a lengyel s a magyar politikai vezetés ne kerüljön itt-ott ellentétbe egymással. Így pl.: a lengyel emigráció több akciója során is (pl. a Dawid féle kiküldetés (218—219.), vagy Janusz Woronicz 1845-i kiküldetésének terve 281.) igyekezett kihasználni a két román fejedelemség ellenszenvét a cári udvarral szemben, s a románság teljes megnyerése érdekében propagálta a dákorumán elméletet, Erdélynek Romániához való csatolását. Ez az egykorú magyar liberális politika vezetői körében nyilván nem találkozhatott tetszéssel, hiszen ők ekkor Erdély és Magyarország uniójáért harcoltak. Ugyanígy tért el Czartoryski Pétervár-ellenes politikájának útja a kor magyar vonalvezetésétől Szerbiában, sőt a Vajdaságban is. (Egyébként ennek az ország-résznek a helyzetét pontosabban kellett volna meghatározni Kovács könyvében. E korról kapcsolatban nem elég azt mondani a Vajdaságról, hogy „a Habsburgok uralma alatt állott“ (255.), hanem be kell mutatni, hogy Magyarországhoz tartozott, s így Zach ottani szerb vonatkozású politikájának a lengyel—magyar viszony alakulására minden bizonnyal befolyással kellett lennie.)

Néhány itt felhozott tényből az is világos, hogy a kor politikai történetét éppen Keletközép-Európában és éppen magyar—lengyel, magyar—szláv viszonylatban lehetetlen az irodalom kellő és alapos vizsgálata nélkül bemutatni. Azok, akik Zach akcióiban szlovák részről szerepeltek: Kollár, Kadavý, Štúr, stb. egyúttal mind írók is. Azt pedig már többen is megállapították, hogy életművükben a szlovák nemzet politikai felemelkedéséért folytatott harcot nem lehet irodalmi működésüktől sem elválasztani; aminthogy politikai küzdelmeik ismerete nélkül esztétikai értékelésük sem teljes. Egy bizonyos mértékig ez a Kovács könyvében tárgyalt korszak magyar és lengyel irodalmára is áll. Ezért helyeseljük, hogy a magyar irodalmi élet és a lengyelek kapcsolatait is felvette könyvébe; de sajnos, túlságosan röviden, mindvégig csak a felületen maradva, némi sietséggel bánt el velük. Arról egyáltalában nem szól, hogy a lengyel irodalomban volt-e a magyar irodalomnak visszhangja ebben a korban. Csapláros István idevágó dolgozata [12] mindössze a vilnai Dzienik Wilenski 1830-i évfolyamának Toldi: Handbuch-ját ismertető cikkét említi. Ezt nem tekinthetjük a magyar irodalom átfogó, komoly népszerűségének. Örömkre szolgált volna, ha Kovács Endre felvetette volna azt, amivel Csapláros István jelzett dolgozata megmagyarázza az általános érdeklődésnek ezt a hiányát. A varsói felkelés bukása után a haladó lengyel írók

mind emigrációba kényszerültek, s ott Csapláros szerint nem volt sem alkal-
muk, sem idejük a magyar irodalom, egyáltalában a magyar kulturális élet
figyelésére. Ha Kovács a Czartoryski féle anyaghoz hasonló gazdagságban
juthatott volna hozzá a lengyel emigráció radikális szárnyának adataihoz is,
akkor minden bizonnyal ebben a kérdésben is tisztábban látott volna. Műve
243. lapján [13] közli Mickiewicz elitelő véleményét a negyvenes évek
magyar ellenzéki politikájáról, a nagy lengyel költő szerint annak nincs olyan
eszméje, amelyet egy győzelem esetén „Ausztria helyére állítana“. Tudjuk,
hogy milyen gyökeresen megváltozott Mickiewicz rólunk alkotott véleménye
a szabadságharc idején: 1849. április 22-én a Tribune des Peuples hasábjain
közölte híres felhívását a magyarokhoz, amelyben kifejezte hitét a magyar
forradalom európai hivatásában. Ez a felhívás időben már kívül esik Kovács
érdeklődési körén. Mi az ő helyében — legalább az idézett jegyzetben —
mégis céloztunk volna rá, hogy rámutassunk: hogyan számolta fel a szabadság-
harc a megértés legfőbb akadályát, a magyar középnemesség már fentebb be-
mutatott ragaszkodását a feudális múlthoz.

Az irodalmi kapcsolatokról szóló fejezet helyesen mutatja be, hogy a
haladó magyar írók milyen erőfeszítéseket tettek a lengyel irodalom magyar-
nyelvű bemutatása érdekében, s hogy ennek a cenzúra ébersége milyen nagy
akadálya volt. Ez okozta, hogy ugyanakkor, amikor a magyar közvélemény
mohón kapott minden után, ami lengyel, amikor nem kisebb nevek, mint Toldy
Ferenc és Kazinczy Gábor vállalták a lengyel irodalom magyar bemutatásának
nagy ügyét, annak nagyjai, egy Mickiewicz, egy Slowacki más európai nem-
zetekhez képest elég későn kerültek a magyar olvasók kezébe. Ez okozta, hogy
amikor 1867. május 21-én a párizsi Montmorency-i temetőben felavatták
Mickiewicz síremlékét, s amikor ott népes magyar delegáció élén maga Kossuth
is megjelent, a magyar szónok, Irányi Dániel ezt mondotta a lengyel költőről:
„Nem ismerém Mickiewicz Ádámot, sőt, megvallom, sajnálatomra, írásaiból
is csak igen keveset olvastam; de ha történelme és költeményei becsét nem
határozhatom is meg, a hazafi érdemei nem titok előttem. Én úgy tekintem
Mickiewiczet, mint hazafi lengyelt, mint száműzöttet, mint testvért, s ez
elég.“ [14]. Czartoryskinál már céloztunk rá, hogy az egymás nem ismerése
milyen tragikus következményekkel járt a XIX. században. Ime, itt a másik
oldalról nézve szólhatunk ugyanerről.

Pedig éppen Mickiewicz műveivel kapcsolatban lehet jogosan felvetni
azoknak a rokonvadásoknak a kérdését, amelyek Kelet-Európának szinte
valamennyi irodalmát közel hozzák egymáshoz, s némileg együtt különböz-
tetik meg őket a nyugat-európai fejlődéstől. Karel Krejčí klasszicitásnak és
romantikának az összefonódásáról szólt a keleti és a nyugati szláv irodal-
makban a XVIII—XIX. század fordulóján és a XIX. század elején [15]; mi
sajnálátunkat fejeztük ki, hogy nem ismeri nyelvünket és Vörösmartyt kifelej-
tette ebből az együttesből [16]. Lám, Sótér Istvánnak, amikor Mickiewicz
Pan Tadeusz-át elemzi, a cselekmény egyik motívumával — a két nemesi
család viszálykodásával — kapcsolatban azonnal Vörösmarty: Két szomszéd-
vár-a jut az eszébe, s a nemesi élet idilli ábrázolásával, benne az író kritikájá-
val, a vidéki udvarházak sajátos levegőjének felelevenítésével kapcsolatban
Arany, Jókai, Mikszáth nevét említi [17]. Nem filológiai egyezéseket keres,
hanem a költőnek azt a két nemzet sajátos társadalmi fejlődésével magyaráz-
ható, csak a hazai levegő ismeretében érthető magatartását, amely Mickiewicz

e művéből éppúgy felénk sugárzik, mint Arany Toldi-jából, vagy Jókai és Mikszáth szépprózájából. A szlovák Kalinčiakot, a század végén Kukučint méltó módon lehetne ebbe a névsorba beleilleszteni; már csak azzal is, hogy igen sokszor a magyar és lengyel írókhoz hasonlóan népi (vagy félig népi, népieskedő) anekdotakincsből merítik epikus műveik eseményanyagát. Túlzás volna — persze — azt mondanunk, hogy ez a költői módszer máshol egyáltalában nem található meg az epikában. A múlt század lengyel, magyar, szlovák és más kelet-európai irodalmainak mégiscsak van közös zamata, hangulata, színvilága. Ezen a ponton a műfaji kérdést is bátran fel lehetne vetni: amikor tőlünk nyugatra az epikában már szinte kivétel nélkül a prózai műfajok (a regény s a novella) az uralkodók, a magyar, a lengyel, a cseh, a szlovák, a délszláv irodalomban az epikus költemény, s a lírai-epikus költemény divatozik. Van, aki azt állítja, hogy a polgárosodás késése okozza nálunk a próza kései felléptét [18].

Ha a múlt század első felének magyar—lengyel viszonyát az irodalom tükrében is teljesen tisztán akarjuk látni, okvetlenül fel kell vetnünk az összehasonlító irodalomtörténetírásnak itt igazán csak felületesen érintett szempontjait. Ismételjük: elsősorban nem a filológiai szövegegyezésekre, kimutatható közvetlen hatásokra gondolunk, hanem azokra a párhuzamokra, amelyek a hasonló társadalmi fejlődésnek, a nemzet haladó elemei hasonló törekvéseinek a következményei. Többek között arra a *politikus, népnevelő* magatartásra is, amely egész Keletközép-Európa költőire jellemző ebben a korban. Ezeket a párhuzamokat sem a költészet maga, sem az irodalomtudomány nem tudatosította eléggé, többek között azok miatt a nyelvi nehézségek miatt sem, amelyeket mindkét részről csak napjainkban kezdünk áthidalni.

Kulturális fejlődésünk sok párhuzamát tudjuk majd érzékeltetni akkor is, ha a Kovács Endre könyvében tárgyalt kiemelkedő írókon kívül a kevésbé ismert, a már-már feledésbe merült kultúrmunkások kapcsolataira is rámutatunk. Lehet, hogy ez utóbbiaknak esztétikailag kevésbé értékes alkotásai még egy Bajza, egy Vörösmarty lengyeltárgyú műveinél is jellemzőbb, a kör mindennapjait kifejezőbb módon fognak tanúskodni az egykorú magyar társadalom lengyel rokonszenvéről. Kovács könyvének több helyén is említi, hogy Eperjes e rokonszenvnek milyen gócpontja volt (pl.: 240., 382—383.) Ezen a területen a kapcsolattörténetnek még érdemes lesz tovább kutatnia. Egy helyen részletesen igyekeztünk rámutatni a Kovácsnál is említett (402.) Sárosy Gyula lengyel érdeklődésének rugóira, s azt az Eperjesen tanuló, fiatal költő és baráti köre egyetemes szláv rokonszenvével is kapcsolatba hoztuk [19]. Örömmel halottunk róla, hogy Sárosy fiatalkori lengyel fordításait, amelyeknek az eredetijét Sárosy valószínűleg a Kovács Endre könyvében említett szigorú cenzúra megtorlásától tartva (382.) nem jelölte meg, s amelyeket mi sem tudtunk megtalálni, Csapláros István felderítette, s a közeljövőben közzé is fogja tenni. Az az érzésünk, hogy az irodalmi kapcsolatok teljes, minden részletekérdésre kiterjedő és mégis összefüggő megrajzolását még a hasonló, apró adatok lelkiismeretes feltárásának kell megelőznie. Ez viszont lehetővé teszi majd, hogy a kor Keletközép-Európájának kapcsolattörténeti kérdéseiben az eddigieknél lényegesen tisztábban lássunk.

Kovács Endre szép, gazdag monográfiája fontos, úttörő lépés e felé a tisztánlátás felé. Hatalmas anyaga a változatos terület minden egyes kutatóját további munkára, újabb összefüggések meglátására ösztönzi. Szép, olvasmá-

nyos stílusával — amelyet csak itt-ott szakítanak meg a sietség okozta pongyolaságok [20] — az olvasók szélesebb rétegeiben is hozzá tud férni, s így a két testvérnemzet szocialista barátságának is jó támasztéka lehet. Mind a magyar, mind pedig a lengyel irodalomtörténetírás is sok segítséget kaphat tőle.

JEGYZETEK

- [1] JURAJ ŠPITZER, Ľudovít Štúr. Irodalomtörténet, 1956. 3. sz. 292.
- [2] Chalupka lengyel kapcsolatait bővebben I. MILAN PRŠÚT, Mickiewicz a štúrovcí. Slovenské Pohľady, 1956. 1—2. sz. 156—157.
- [3] Kráľohorská c. költeményében.
- [4] Tallózás csehszlovákiai levéltárakban. Irodalomtörténeti Közlemények 1957. 4. sz. 392—4.
- [5] Kovács Könyvének névmutatoja helytelenül azonosítja Majláth Györggyel. (Vö. 270., ill. 423). — A 4. sz. jegyzetben idézett tanulmányunkban közöltük, hogy a nemzetiségi kérdésben — éppen Kollárral kapcsolatban — Széchenyi és Majláth János működött együtt ebben az időben.
- [6] Július Botto, Slováci. Martin, 1923. Kníhtlač. úč. spol. 86.
- [7] Uo.: 92—93.
- [8] VÖ. MIKULÁŠ GAŠPÁRIK, Ján Palárik a jeho boj o demokratizáciu slovenského národného života. Bratislava, 1952. SAVU. 72.
- [9] KEMÉNY G. GÁBOR, Adalékok a kiegyezéskorabeli magyar—szlovák irodalmi és művelődési kapcsolatokhoz. KARDOS LÁSZLÓ, Világirodalmi Évkönyv. Bp., 1953. — Szlovákul is: Príspevky k vývoju slovensko—maďarského zblížovania. Slovensko, 1950. XV. 154—158., 170—174.
- [10] JÁN PALÁRIK, Odvet p. Juliusovi Plošicovi na „Stanovisko starej slov. školy“. Slovenské Noviny, I. évf. (1868.) 72. sz.
- [11] VÖ. ANDREJ MRÁZ, Z ruskej literatúry a jej ohlasov u Slovákov. Bratislava, 1955. Slovenský Spisovateľ. 14., 16., 20., 22—23., 24., 27.
- [12] A magyar irodalom útja Lengyelországban (1830—1918). Filológiai Közöny. 1958. 384—394. — Ua. franciául: Le chemin de la littérature hongroise en Pologne. Acta Litteraria, II. 1959. 299—316.
- [13] A 88. sz. jegyzetben.
- [14] KOZOCSA SÁNDOR, Mickiewicz Magyarországon. Új bibliográfiai füzetek. I. Bp., 1955. Országos Széchényi Könyvtár Bibliográfiai Osztálya. 61.
- [15] A szlavistáknak 1958. szeptemberében Moszkvában lezajlott kongresszusán: Klasicizmus a sentimentalizmus v literaturách východních a západních Slovanů. Československé přednášky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě. Praha, 1958. ČSAV. 285—309.
- [16] A Szlavisták IV. Nemzetközi Kongresszusa. Világirodalmi Figyelő, 1959. 1. sz. 125.
- [17] I. SÖTÉR, Pan Tadeusz de Mickiewicz. Studia Slavica, 1958. 350., 354.
- [18] ALEXANDER MATUŠKA, O slovenskej próze. Kultúrny Život, 1955. 53. sz. Vö. ismertetésünkkel. Irodalmi Figyelő, 1956. 168.
- [19] A magyar szlavisztika gyermekkorából. (Az eperjesi kör szláv vonatkozásai.) Szegedi ped. főisk. évk. 1958. 209—35. — Németül is, némileg rövidítve: Die Anfänge der ungarischen Slawistik. (Die slawischen Beziehungen des ungarischen Vereins von Prešov.) Zeitschrift für Slawistik, 1959. IV. 5. 647—673.
- [20] Például: a „de“ kötőszó henye használata a „hanem“ helyett („...amellyel rövidesen nemcsak a francia kormány, de egész Európának számolnia kellett...“ 44.); — fölösleges kötőszóhalmaz („... ugyanitt annak is bizonyítékát látjuk, hogy a lengyel nemesség leghaladóbb része már akkor megértette, hogy függetlenségét csakis az arisztokráciával való teljes szakítás útján ... érheti el“, 50.); — a határozatlan névelő fölösleges használata (Tasnády egy széleskörű felkelést akart szervezni, 109.); — a pesti nyelv „felé“-je (A felkelés arisztokrata vezetése nem győzte hangsúlyozni az európai udvarok felé, 114.); — egyes és többes szám logikátlan keverése („... a bécsi lengyel ifjak két vezetője ... Magyarországra utaztak, 234.) és í. t.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПОЛЬСКО-ВЕНГЕРСКОГО
И СЛАВЯНСКО-ВЕНГЕРСКОГО ОТНОШЕНИЙ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ
XIX ВЕКА

Л. СИКЛАИ

В связи с книгой Эндре Ковач: «Польский вопрос эпохи реформ в Венгрии» (Будапешт, 1959 г. Изд. Академии) автор настоящей статьи указывает, что в начальном периоде национализма в Венгрии прогрессивные и реакционные силы переплетаются сложным образом. Польско-венгерская симпатия в это время имеет безусловно дворянский классовый базис, одновременно она помогает развитию революционных сил на обеих сторонах. На отношение двух наций сильное влияние оказало поведение буржуазии и крестьянства, особенно потому, что их отношение и в Венгрии и в Польше неразрешимый национальный вопрос делает сложнее. Положение чехов, словаков, румынов, югославов изменяет также польско-венгерское отношение. С этой точки зрения интересна акция в Венгрии консервативного вождя польской эмиграции, Адама Чарториски: его белградский представитель, чехский Зач, завязывал отношения лишь с некоторыми консервативными венгерскими политиками, и оставил без внимания либералов, которые в то время были представителями прогресса. Поэтому Чарториски не удалось приблизить национальные стремления противостоящих друг другу наций в Венгрии. Дальнейшее исследование должно рассматривать вопрос в этом аспекте.

ÜBER EINIGE FRAGEN DER POLNISCH—UNGARISCHEN UND SLAWISCH—
UNGARISCHEN BEZIEHUNGEN IN DER ERSTEN HALFTE DES
XIX. JAHRHUNDERTS

Von

L. SZIKLAY

Im Zusammenhang mit dem Buch von Endre Kovács: „Die polnische Frage des Reformzeitalters in Ungarn“ (Budapest, 1959, Akademischer Verlag) weist der Verfasser der Studie darauf hin, daß sich die fortschrittlichen und reaktionären Kräfte am Anfang des Zeitalters der Herausbildung des ungarischen Nationalismus in komplizierter Weise verflechten. Der Träger der polnisch—ungarischen Sympathie ist zu dieser Zeit zweifellos der Adelstand, zugleich aber fördert diese Sympathie auf beiden Seiten auch die Entwicklung der revolutionären Kräfte. Die Beziehungen der beiden Nationen miteinander üben einen großen Einfluß auf die Haltung der Bürgerschaft und des Bauerntums aus, besonders da die ungelöste Nationalitätenfrage sowohl in Ungarn als auch in Polen die Frage noch verwickelte. Die polnisch—ungarische Beziehungen werden auch durch die tschechische, slowakische, rumänische und südslawische Frage beeinflusst. Von diesem Gesichtspunkt aus ist die Aktion des konservativen Führers der polnischen Emigration, Adam Czartoryski, interessant. Sein Belgrader Vertreter, der Tscheche Zach, nimmt nur mit ein-zwei konservativen ungarischen Politikern Fühlung und vernachlässigt die Liberalen, die in jener Zeit die Vertreter des Fortschritts waren. Dadurch wird die Absicht Czartoryskis, die nationalen Bestrebungen der einander gegenüberstehenden ungarländischen Nationalitäten miteinander in Einklang zu bringen zunichte.

Die weitere Erforschung dieser Frage muß von diesem Gesichtspunkt aus gründlicher durchgeführt werden.